

УДК 811.111'373

І. В. Мигович

КОНЦЕПТ *FEMININITY* У ВІКТОРІАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Визначальною ознакою сучасної гуманітарної думки є тенденція до інтеграції, яка особливо чітко простежується у сфері лінгвістики. Вивчення мови як багатоаспектного феномена змушує науковців відходити від принципу „лінгвістика заради лінгвістики” та сприяє появі інтегрованих дисциплін. Однією з таких дисциплін є лінгвокультурологія, яка з’явилася внаслідок змін, що відбулись у гуманітарних науках у кінці ХХ – початку ХХІ століття. Теоретичні основи лінгвокультурології було закладено в роботах Н. Арутюнової, А. Вежбицької, Ю. Степанова тощо. Терміносистема та методологія лінгвокультурологічних досліджень розробляється в працях С. Воркачова, В. Воробйової, В. Карасика, В. Маслової, Л. Мурзіна, А. Белової, А. Мартинюк, О. Борисова, Г. Огаркової, С. Потапенка тощо.

У сфері досліджень лінгвокультурологів опиняється не тільки сучасне мовлення, але й культура минулих часів. Цим визначений інтерес дослідників до вікторіанської епохи, яка має вагомий вплив на сучасну європейську культуру. Соціокультурний аналіз Вікторіанства здійснюється у роботах зарубіжних вчених Г. Хейта, Дж. Прістлі, А. Бріггс, а також на сторінках аналітично-бібліографічного британського журналу *Victorian Studies*, на інтернет-сайтах *The Victorian Web* та *The Postcolonial Web*. Серед українських лінгвістів, що висвітлювали питання прояву Вікторіанства в англійській етнолінгвокультурі, можемо назвати І. Шевченко, І. Морозову, Ю. Чалу. Звертаючись до власне вивчення концепту *FEMININITY* в англійській лінгвокультурі, ми розглядали в якості теоретичної бази роботи дослідження Ю. Абрамової, О. Бондаренко, А. Борисенко, В. Васюк, О. Дубровської, Д. Малишевської, А. Мартинюк, К. Містрюкової, Н. Паскової, О. Чибишевої тощо.

Отже, **актуальність статті** зумовлена загальною актуальністю гендерних, лінгвокультурологічних та лінгвокогнітивних досліджень у сучасній мовознавчій науці, а також потребою у комплексному вивченні вікторіанської лінгвокультури та концепту *FEMININITY*, представленого в своєму ціннісному аспекті літературознавчим матеріалом окресленої історичної доби.

Матеріалом дослідження стали тлумачні, етимологічні, синонімічні, антонімічні, фразеологічні словники англійської мови, такі як: *Cambridge International Dictionary of English*, *American Heritage Dictionary of Idioms*, *Oxford English Dictionary of Current English*, *Longman Dictionary of Contemporary English* та інші. Також у якості матеріалу

дослідження було взято *Національний лінгвістичний корпус англійської мови (British National Corpus)* та романи Е. Гаскелл *Mary Barton* та У. Теккерея *Vanity Fair*.

Концепт FEMININITY розглянуто як багатомірне смислове утворення, що складається з трьох компонентів: поняттєвого, образного та ціннісного. Для того, щоб виділити поняттєвий компонент концепту, ми звернулися до етимології ядерної лексеми та, спираючись на лексикографічні джерела англійської мови, дослідили реалізацію ядерної лексеми концепту FEMININITY у словникових статтях. Для більш детального відображення зв'язку ядерної лексеми з іншими лексемами досліджуваного концепту ми розробили схему, що репрезентує семантичне поле ядерної лексеми концепту FEMININITY. Також, у якості висновку було виділено декілька семантичних підгруп, що характеризують жінку за кількома різними ознаками.

Для виділення образного та ціннісного компонентів концепту FEMININITY за часів Вікторіанської епохи застосовано інтерпретативний аналіз фразеологічних одиниць та художніх творів, написаних за часів вікторіанської епохи. Такий аналіз дозволяє виділити додаткові ознаки жіночності, котрі виникли саме в окреслений історичний період. Ціннісну складову концепту FEMININITY представлено також за допомогою дослідження окремих фактів історії.

Підкреслимо, що моделювання макроструктури і польової організації концепту – це гіпотетична модель концепту FEMININITY, оскільки концепт – явище свідомості, і дослідник у будь-якому випадку моделює концепт за непрямыми ознаками його прояву. Наївною представляється віра деяких дослідників в те, що можна описати зміст мовної одиниці в тому вигляді, в якому вона присутня в свідомості носіїв мови. Ми можемо лише будувати певні припущення, моделі, відносно того, що не піддається прямому спостереженню. Таким чином, модель концепту FEMININITY – це лише дослідницька модель, наближення до концепту як одиниці ментальності британської етнолінгвістичної спільноти.

У вікторіанську добу відбулася трансформація поняття “леді” з поняття класового і соціального в культурне та етичне. Вікторіанська епоха поставила питання про те, чи можна назвати леді будь-яку жінку з вищого класу. Багато з них прагнули до того ідеалу, що існував протягом багатьох століть. Однак для всіх з них бажаний зразок жіночої поведінки в Англії XVIII і XIX століть був нерозривно пов'язаний з уявленням про жінку як про берегиню домашнього вогнища, що безпосереднім чином відбивалося на вихованні та манерах англійської аристократки. Заміжжя залишалося нормативним інститутом для жінок, незалежно від того, до якого класу вони належали, а ідея родини організовувала життя більшості людей в англійському суспільстві, тому вся система виховання англійок була націлена на виховання майбутньої дружини і матері. У той же час протягом XVIII – XIX століть стала проявлятися зацікавленість

англійських жінок у подіях життя соціального, що виходить за рамки домашніх проблем, почався процес пробудження жіночої свідомості, що яскраво демонструє прагнення англійських леді до самоосвіти [Каменская 1997: 36].

Дослідження текстів романів Е. Гаскелл *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* та В. Теккерея *Vanity Fair* показало, що найбільш поширеними репрезентантами концепту FEMININITY є лексеми, що належать до периферії, зокрема лексичні репрезентації поняття “жінка” загалом. Це передусім *lady*, що може у свою чергу трактуватися як окремий концепт, оскільки наповнення виходить за межі лексичної семантики та має широке етнокультурне значення. У романі *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* важливу роль у репрезентації концепту FEMININITY відіграє лексема *mother*, що відображає одну з головних соціальних ролей жінки.

Аналізуючи концепт FEMININITY у межах етнолінгвістичного напрямку дослідження концептів, визначаємо, що він має будову, до складу якої входить ядро та периферія. Ядро концепту становлять найголовніші, найактуальніші ознаки (репрезентовані ядерною лексемою). Істотні, але не основні значення утворюють приядерну зону (репрезентанти – синоніми та деривати); периферійні елементи входять до змісту інших концептів, які формують структуру аналізованого концепту як окремі змістовні компоненти. Між ядром концепту та його периферією відбувається зв'язок включення й перетину досліджуваного концепту з суміжними [Мигович 2008: 257]. Ядерними елементами концепту FEMININITY є абстрактні іменники зі значенням жіночність або жіноцтво. Периферійними елементами концепту вважаються іменники-номінації особи жіночої статі, а також прикметники зі значенням жіночий, жіночний, притаманний жінці. На лексико-семантичному рівні концепту FEMININITY виявляються ядерні компоненти - іменники *womanhood, womankind, girlhood, (un)maidenliness, womanliness, girlishness, maidenhood*. Периферійні компоненти – *woman* та *womanish*. Виявлення жіночності передаються наступними ознаками: роль жінки у шлюбі; роль матері; значення шлюбу для жінки.

Чотири семантичні групи, розглянуті у другому розділі, які характеризують концепт FEMININITY представлені у проаналізованих творах вікторіанської епохи. Семантична група FAMILY включає такі когнітивні метафори: FEMININITY IS FAMILY; FEMININITY IS HOME; FEMININITY IS MATERNITY. Ця семантична група дає нам змогу розглядати жіночність героїні у поєднанні образів дружини, господині, матері. Семантична група DEPENDENCE з когнітивною метафорою у своєму складі: FEMININITY IS DEPENDENCE представляє жіночність героїні у вікторіанську епоху крізь призму залежності від чоловіка, його достатку, статусу та його волі, тобто передбачає патріархат у всій його красі. І ця залежність жінки протиставляється незалежній жінці,

працюючій жінці, яка сама заробляє собі на життя, не зважаючи на те, ким і яким буде чи є її чоловік. Третя семантична група HUMBLE WIFE, представлена трьома когнітивними метафорами: FEMININITY IS SEXUAL PURITANISM; FEMININITY IS MARRIED WOMAN; FEMININITY IS “HOME ANGEL”, представляє героїнь заміжніх, які дбають про сім'ю, і яких не зображують в інтимних стосунках з їхнім чоловіком. Семантична група IDEAL WOMAN із когнітивними метафорами FEMININITY IS FAITHFULNESS; FEMININITY IS INNOCENCE AND VIRTUE; FEMININITY IS PURITY зображує жінку та вираження її жіночності за допомогою таких характеристик, притаманних жінці, як невинність, чеснота, вірність або непорочність.

У ході аналізу тексту роману *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* були виявлені лексеми, що репрезентують ядро концепту FEMININITY - абстрактні найменування на зразок *ladyhood, girlhood, sisterhood*. Хоча ці лексеми і не є численними (загалом 4 вживання), однак вони формують ядро досліджуваного концепту, визначаючи такі семантичні підгрупи, як ознака статі, вік, кривна чи юридична спорідненість та соціальна приналежність – молода дівчина, сестра, леді. Оскільки в романі описується робітниче середовище, для номінації жінки тут найчастіше використовують нейтральні у соціальному аспекті лексеми *woman* (60 вживань) та *girl* (69 вживань). Лексема *lady* (23 вживання) використовується майже втричі рідше, оскільки персонажі роману не належать до аристократичних кіл. У 30 фразах використовується лексема *maid* на позначення професії чи роду занять жінки → *housemaid, kitchenmaid*. Високу частотність має лексема *mother* (95 вживань у творі), яка репрезентує водночас ознаку статі, вік, кривну спорідненість, міжособистісні стосунки та рід занять жінки. Частотність вживання цієї лексеми пояснюється вищенаведеними когнітивними метафорами з усіх семантичних груп, які об'єднують в собі ознаки жінки як берегині сім'ї та дому, а отже обов'язково розглядають жінку як матір.

У романі *Vanity Fair* використовуються абстрактні лексеми ядра концепту FEMININITY, що позначають усіх жінок в цілому або одну конкретну жінку → *womanhood* (3 вживання) та *womankind* (1 вживання). Периферія концепту FEMININITY включає в себе два взаємопов'язані поняття – “жінка” та “жіночий”. Поняття “жінка” представлене низкою іменників на позначення осіб жіночої статі, які репрезентують одночасно семантичні підгрупи ознаки статі, віку, соціальної приналежності: *woman* (349 вживань), *lady* (850), *girl* (215). У романі превалує поняття “леді”, яке відображає тогочасний соціальний стереотип жіночого образу та поведінки. Наявні також і периферійні лексеми, які представляють семантичні підгрупи ознаки статі та якісної характеристики жінки: *gentlewoman* (10 вживань), *female* (30), *creature* (21), а також одиниці із негативною конотацією: *wench* (1 вживання), *minx* (2), *vixen* (1). Лексеми із негативним конотативним значенням несуть яскраво виражену оцінку того, як слід або не слід вести себе жінці у вікторіанському суспільстві.

Концепт FEMININITY репрезентують лексеми: *female* (у 32 фразях), *girlish* (1 використання) та *ladylike* (1 вживання).

Отже, лексичне відображення концепту FEMININITY у романах Е. Гаскелл *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* та В. Теккерея *Vanity Fair* включає в себе лексеми, котрі належать до ядра концепту, так і периферійні лексеми. Використання значної кількості лексем, що належать до даного лексико-семантичного поля, а також застосування лексем із різним стилістичним та конотативним навантаженням зумовлено художніми потребами у відтворенні різнотипних образів жінок у Великобританії вікторіанської епохи.

Підсумовуючи, відзначимо таке: емотивний концепт – це емоція, виражена мовними засобами, ментальна одиниця високого рівня абстракції, яка відображає в мовній свідомості емоційний досвід індивіда, соціуму, нації у вигляді загальноуніверсальних та культурноспецифічних уявлень про емоційні переживання. Емотивний концепт FEMININITY – це ментальна структура, яка бере участь у формуванні цілісного Я мовної особистості, сприяє цілісному розумінню жіночності як емоційного стану відчуття себе жінкою. Концепт FEMININITY поєднує в собі тілесне й духовне в людині та представляє феномен єдності тіла й свідомості, які базуються на взаємозв'язку фізіологічних станів та емоційних реакцій.

Концепт FEMININITY ми відносимо до емотивних концептів, оскільки його ядром його є емоційний стан жіночності (відчуття себе жінкою), притаманний особі жіночого роду незалежно від її національності та культури. У різних лінгвокультурах стан жіночності вербалізується відповідно до національно-специфічних мовних та культурних норм та правил, але емоційна сутність цієї образної характеристики є однаковою незалежно від лінгвокультури.

Концепт FEMININITY є водночас і національно забарвленою мовною структурою з властивими йому мовними засобами вираження жіночності, і загальнонаціональною, універсальною емотивно-культурною категорією, яка притаманна будь-якій національно-культурній спільноті. У всіх культурах та мовах наявна однакова семантична зона жіночності та її лінгвокогнітивний вияв – концепт FEMININITY, що посідає аналогічне місце в семантичному просторі мови.

Лінгвокультурні дослідження концепту FEMININITY за часів Вікторіанства, як одного з ключових концептів британської та світової мовної культури здійснювались у працях вітчизняних лінгвістів останніх років, які, зокрема, зосереджувались на вивченні лексико-семантичної репрезентації жіночності, структурі даного концепту на основі аналізу вікторіанського розуміння жіночності. Гендерна ідеологія вікторіанського суспільства визначалася позиціями середнього класу. Констатувалася недостатня повноцінність жінок у фізичному, психічному і інтелектуальному планах. Важливою рисою вікторіанської епохи став

культ сім'ї. Таким чином, вікторіанство створило певний морально-етичний кодекс, який чітко визначав ролі жінки, її якості та моделі поведінки. Усе це відповідним чином реалізовано у мові через наповнення концепту FEMININITY.

Враховуючи сказане вище, концепт FEMININITY в роботі аналізуємо як багатомірне смислове утворення, що складається з трьох компонентів: поняттєвого, образного та ціннісного. В ході дослідження поняттєвого компоненту концепту, спираючись на лексикографічні джерела англійської мови, було проаналізовано етимологію та семантичну наповненість ядерної лексеми концепту FEMININITY. На основі дослідження ядерної лексеми у словникових статтях було визначено семантичні групи у яких відбито основні ознаки жіночності, такі як: 1) ознака статі (*woman, girl* – присутня у всіх визначеннях проаналізованої тематичної групи); 2) вік (*girl, woman, old woman*); 3) кривна і юридична спорідненість (*mother, grandmother, wife, daughter*); 4) сімейний стан (*widow, wife*); 5) міжособистісні стосунки (*sweetheart, jamtart*); 6) соціальна приналежність (*queen, duchess*); 7) національність та етнічна приналежність (*Negress, Irish woman*); 8) професія або рід занять (*manageress, nun*); 9) якісна характеристика жінки (*ice-queen, bag, pigeon*). Численність або нечисленність тієї чи іншої групи може бути пояснена позамовними факторами. Також було розроблено схему репрезентації семантичного поля ядерної лексеми. Така схема дала змогу детально показати зв'язок ядерної лексеми з іншими лексемами досліджуваного концепту.

В ході дослідження образного та ціннісного аспектів концепту FEMININITY було застосовано контекстуальний аналіз художніх творів Вікторіанської епохи. На основі отриманої інформації було виділено декілька груп когнітивних метафор за допомогою яких було виділено основні ознаки вікторіанської жінки: FAMILY, DEPENDENCE, HUMBLE WIFE, IDEAL WOMAN.

У вікторіанському суспільстві існував певний образ жінки, жіночності в цілому. Дослідження цього образу крізь призму лексичної репрезентації концепту FEMININITY у романах вікторіанського періоду дозволяє виявити ознаки його функціонування на етнолінгвістичному рівні. Тож, для дослідження концепту FEMININITY за часів вікторіанства на матеріалі романів В. Текерея *Vanity Fair* та Е. Гаскел *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* було залучено статистичний аспект. Аналіз тексту роману *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* показав, що для номінації жінки авторка найчастіше використовувала нейтральні у соціальному аспекті лексеми *woman* (60 вживань) та *girl* (69 вживань). Високу частотність має лексема *mother* (95 вживань у творі). У романі *Vanity Fair* поняття “жінка” також представлене низкою іменників на позначення осіб жіночої статі: *woman* (349 вживань), *lady* (850), *girl* (215). Однак підкреслимо, що у романі превалює поняття “леді”, яке відображає тогочасну соціальну ознаку жіночого образу та поведінки.

Підсумовуючи, підкреслимо, що у ході дослідження гендерного аспекту аналізу концепту FEMININITY на матеріалі романів Е.Гаскелл *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* та В.Теккеря *Vanity Fair* було визначено, що найбільш поширеними репрезентантами концепту FEMININITY є лексеми, що належать до периферії. У романі В.Теккеря *Vanity Fair*, це передусім *lady*, що може у свою чергу трактуватися як окремих концепт, оскільки наповнення виходить з межі лексичної семантики та має широке етнокультурне значення. У романі *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* важливу роль у репрезентації концепту FEMININITY відіграє лексема *mother*, що відображає одну з найпоширеніших соціальних ролей жінки. Таким чином, твердимо, що концепт FEMININITY у романах Е. Гаскелл *Mary Barton, a Tale of Manchester Life* та В. Теккеря *Vanity Fair* включає в себе як ядерні, так і периферійні лексеми. Використання значної кількості лексем, що належать до даного лексико-семантичного поля, та наявність лексем із різним стилістичним та конотативним навантаженням зумовлено художніми потребами у відтворенні різнотипних образів жінок у Великобританії вікторіанської епохи.

Література

- Каменская О. Л.** Языковая личность и речевая доминанта / О. Л. Каменская // Когнитивная лингвистика конца XX века. Материалы Международной научной конференции. – Ч. 2. – Минск, 1997. – С. 36 – 37.;
- Мигович І. В.** До питання про співвідношення концепту та семантики мови / І. В. Мигович // Взаємодія лексичної і граматичної семантики : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. конф., (22 – 23 травня 2008 р.). – Київ : Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2008. – С. 256 – 263.;
- Cambridge International Dictionary of English.** – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 708 p.;
- Collins COBUILD Advanced Learner's Dictionary.** – Oxford : OUP, 2002. – 705 p.;
- Dictionary of the English language / Samuel Johnson.** – London : Rivington Press, 1792. – 1104 p.;
- Gaskell E.** *Mary Barton* [Electronic Resource]. – Electronic Access : www.hs-augsburg.de.;
- Macmillan Dictionary of English** [Electronic Resource]. – Electronic Access : <http://www.macmillandictionary.com>.;
- Online Etymology Dictionary** [Electronic Resource]. – Electronic Access : <http://www.etymonline.com>.;
- Oxford English Dictionary Online** [Electronic Resource]. – Electronic Access : <http://www.oed.com.htm>.;
- Thackeray W.M.** *Fanity Fair* [Electronic Resource]. – Electronic Access : www.literaturepage.com.;

The American Heritage Dictionary [Electronic Resource]. – Electronic Access : <http://dictionary.reference.com.htm>.;

Webster's English Dictionary. – Springfield : Merriam-Webster Incorporated, 2003. – 607 p.

Мигович І. В. Концепт FEMININITY у вікторіанській лінгвокультурі

У статті представлено аналіз концепту FEMININITY як об'єкту лінгвокультурологічної розвідки. В якості предмета дослідження було розглянуто мовні засоби об'єктивації зазначеного концепту у лексико-фразеологічній системі англійської мови. Виявлення засобів мовного втілення вищезгаданого концепту, яке пов'язане з дослідженням лінгвокогнітивних механізмів відображення дійсності, властивих англійському соціуму, становить теоретичне і практичне значення роботи. Використання висновків щодо специфіки вербалізації концепту в англійській мові сприяє більш детальному висвітленню еволюції мовних систем, а визначення особливостей мовного втілення концепту FEMININITY в англійській мові збагачує лінгвокультурологічні студії.

Ключові слова: концепт, жіночність, гендерний аспект, лінгвокультурологія.

Мигович І. В. Концепт FEMININITY в вікторіанській лінгвокультурі

В статье представлен анализ концепта FEMININITY как объекта лингвокультурологического исследования. В качестве предмета исследования были рассмотрены языковые средства объективации указанного концепта в лексико-фразеологической системе английского языка. Выявление средств языкового воплощения вышеупомянутого концепта, которое связано с исследованием лингвокогнитивных механизмов отражения действительности, присущих англоязычному социуму, составляет теоретическое и практическое значение работы. Использование выводов о специфике вербаллизации концепта в английском языке способствует более детальному освещению эволюции языковых систем, а определение особенностей языкового воплощения концепта FEMININITY в английском языке обогащает лингвокультурологические студии.

Ключевые слова: концепт, женственность, гендерный аспект, лингвокультурология.

Myhovych I. V. Concept FEMININITY in Victorian linguistic culture

The article presents the analysis of the concept FEMININITY as an object of linguistic and cultural exploration. As a subject of the study the linguistic means of objectification of the mentioned concept in lexical-phraseological system of the English language have been considered. The

discovery of means of linguistic embodiment of the aforementioned concept, which is associated with the study of linguistic and cognitive mechanisms of reflection of reality inherent in the English-speaking society, represents the theoretical and practical significance of work. The practical application of the conclusions about the specificity of the verbalization of the concept in English contributes to a more detailed coverage of the evolution of language systems. The elaboration of the peculiarities of verbalization of the concept FEMININITY in English enriches linguocultural studies. The growing interest of modern linguistics in psychological aspect of language units' appearing and functioning thus determines the topicality of the article. The study of this aspect presupposes the analysis of psychological and emotive structure of human cognition and the way it influences language. Thus, the article is written within modern linguistic paradigm and underlines the necessity of investigation of language and human cognition interconnection, which is unavoidably connected with the notions of language worldview and conceptual worldview, which both greatly influence the perception and adequate cognition of emotive concepts.

Key words: concept, femininity, gender aspect, linguistic and cultural studies.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2018 р.

Стаття прийнята до друку 23.03.2018 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Моїсеєнко О.Ю.